

The theme of refugees in works of sacred art in the context of the Russian-Ukrainian war

Serhii Horban

Ukrainian Free University, Munich
<https://orcid.org/0009-0001-9141-8263>

Abstract. Today, along with other forms of art, sacred art reflects on the events of the Russian-Ukrainian war, becoming their witness and chronicler. Under the influence of the Russian-Ukrainian war, new subjects, creative reflections, and new iconographies are emerging in contemporary Ukrainian sacred visual art, including those that address the topic of Ukrainian refugees.

Keywords: sacred art, refugees, Russian-Ukrainian war.

Тема біженців у творах сакрального мистецтва в контексті російсько-української війни

Сергій Горбань

Український Вільний Університет, м. Мюнхен
<https://orcid.org/0009-0001-9141-8263>

Анотація. Сьогодні, поряд з іншими видами мистецтва, сакральне рефлексує щодо подій російсько-української війни, стаючи їх свідком та літописцем. Під впливом російсько-української війни в сучасному українському сакральному візуальному мистецтві виникають нові сюжети, творчі рефлексії, формуються нові іконографії, зокрема такі, що звертаються до теми українських біженців.

Ключові слова: сакральне мистецтво, біженці, російсько-українська війна.

Наразі російсько-українська війна залишається чи не головним викликом для українського суспільства, осторонь якого не можуть залишатися й діячі культури. Мистецьке осмислення феномену війни, намагання говорити про неї засобами різних видів мистецтва, в тому числі сакрального, є характерною ознакою нашого часу.

Сьогодні серед вітчизняних іконотворчих процесів актуальними є створення нових іконографій, використання артефактів війни в творах сакрального живопису, сакралізація постатей української культури, підсилена увага до питань національної ідентичності, поява чисельних регіональних Мадонн та ін.

Поряд з темами Богородиці-Покрови, Заступниці, Березині, виникає образ "Богородиця – захисниця біженців" (рис. 1). Ікона представляє собою двосторонній диптих-складень, вона написана в Музеї народної архітектури і побуту у Львові імені Климентія Шептицького на замовлення керівника Центру

Української культури в Таллінні Анатолія Лотюка, який є автором ідеї твору. Фігури на іконі написані львівським ікономалярем Романом Зілінко. На зворотній стороні представлена молитва, упорядкована Едуардом Бердником: "МАТИ БОЖА, ТИ, ЩО ПІЗНАЛА БОЖУ ВОЛЮ ПІД ХРЕСТОМ ТВОГО СИНА, ЗНАЄМО, ЩО БЛИЗЬКЕ ТОБІ НАШЕ БАЖАННЯ РОЗПІЗНАТИ ВОЛЮ ОТЦЯ У ТЯЖКИХ ВИПРОБУВАННЯХ ВІЙНИ. ЗДВИГНИ РУКИ ТА УСТА НАШІ ДО ПОДЯКИ СЕРЕД ЦІЄЇ СТРАШНОЇ БІДИ, УКРІПИ В НАДІЇ, ЩО ПОБАЧИМО МИ НОВЕ ЖИТТЯ НАШОЇ УКРАЇНИ, ЯК І ТИ ПОБАЧИЛА НОВЕ ЖИТТЯ СВОГО СИНА. АМІНЬ." [4]. Автором каліграфії став відомий український каліграф і дизайнер, автор графічного стилю ПЦУ Олексій Чекаль, який так охарактеризував нову іконографію: "Я подумав: що у церковному мистецтві ми наїлися серйозних та суперпрофесійних мистецьких схем. Доброти й радості іноді не вистачає іконам, зробленим на канонах "сьома вода на киселі", які сліднують генеральним лініям "скреп" та сакральним нісенітницям, замість того щоб захищати й плакати над скривдженими, слабкими та тими, що тікають від Ірода й радіти звиятам над злом. Подивишся на таку ікону, яка у нас вийшла, не сум й аскеза в голові, а весела світла молитовна посмішка та сльози..." [5].

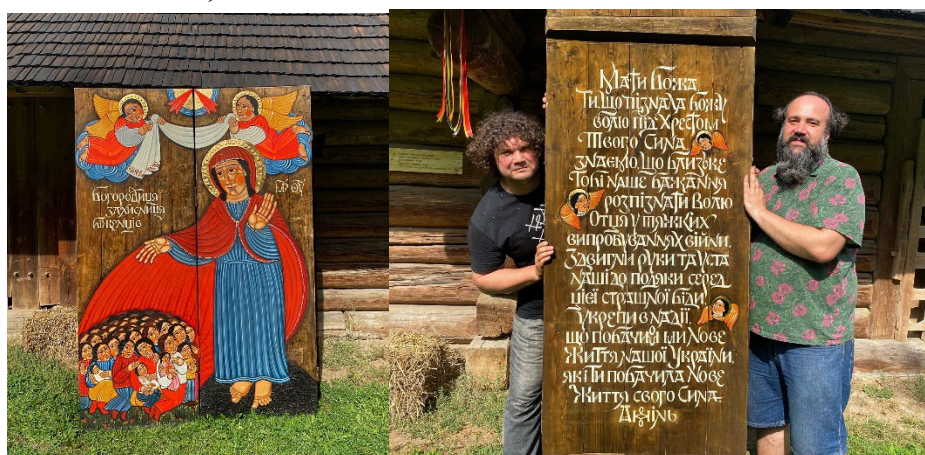

Рис. 1. Р. Зілінко, О. Чекаль. Богородиця – захисниця біженців.

Дошка, паволока, левкас, акрил, золочення, 220х160 см. 2023 р.

Джерело: [4].

Львівська мисткиня Уляна Креховець погоджується з думкою, що зараз не час канонічних схем. Унікальною авторською знахідкою ізографки стають скетчі-замальовки з миттєвою реакцією на події російсько-української війни. Художниця створила цикл релігійних та світських графічних замальовок на тему війни в Україні War in Ukraine: Religion and Art. "Ці роботи стали для неї способом розповісти про те, що зараз болить в українців, а разом і про надію, віру та сакральність часу і подій" [1, с. 84].

Улянці Креховець, за її словами, було важливим показати іконографічність всього, що відбувається: "Знаємо історію, коли Богородиця з маленьким Ісусом і Йосифом тікали до Єгипту, ховалися від знищення, переслідування. Це асоціюється

з теперішнім часом. Всі жінки і діти, які зараз тікають, є повторенням тієї біблійної історії. На іконі "Втеча до Єгипту" зображують переважно Богородицю, яка сидить на осяті і везе маленького Христа. А в моєму трактуванні – це вантажна машина. Жінка з дитиною, які втікають з Маріуполя, з Чернігова, з Києва також уподібнюються до Богородиці з маленьким Христом (рис. 2). І втікають вони до Львова, Варшави, Берліна..." [6, с. 84].

Рис. 2. У. Креховець. Втеча до Львова.

Папір, лінери, браш-пени, 30х20 см. 2022 р.

Джерело: [6].

Сьогодні по всьому світу українські біженці створюють осередки національної культури, відкриваються чисельні українські закордонні парафії різних конфесій, що опікуються духовними потребами вимушених переселенців. Тема втіхи вітчизняних біженців стає основною в святині брюссельської української православної парафії – богородичній іконі нової іконографії "Втіха народу українського". Образ Богоматері з Немовлям обрамлює українській прапор, який, разом з Христом, Діва Марія тримає в своїх долонях. В руках Немовляти – розгорнутий сувій з молінням до Матері "бути Втіхою тим, хто на чужині перебуває" [3].

Духовним освітнім закладом, в якому творчо рефлексують щодо подій російсько-української війни, стає Іконописна школа імені преподобного Порфирія Кавсокаливита м. Горішні Плавні [2]. До свята великомучениці Варвари сім'я вимушених переселенців з Бердянська замовила викладачу Школи ікону для своєї доньки Варвари. Особливістю образу стало включення пам'ятних та улюблених дівчинкою локацій покинутого міста. В руках святої діви – модель місцевого храму, який відвідувала дівчинка. Маяк з трьома вікнами стає алюзією на башту - атрибут великомучениці, в якій свого часу утримували святу. Біла альтанка з золотим куполом-символом неба, та пам'ятник бичку, який в просторі ікони не лише риба-годувальниця, а й відомий ще з часів катакомбного мистецтва християнський символ [7]. Таким чином, сумні життєві події стають джерелом нових іконографій та втіхою для вимушених переселенців (рис. 3).

Рис. 3. С. Горбань. Свята Варвара. Дошка, паволока, левкас, акрил, золочення. 40х30 см. 2025 р. Локації м. Бердянськ Джерело: [7].

Відповідно, сьогодні з'являються твори сакрального мистецтва, які виражають рефлексію щодо подій російсько-української війни, та емпатію стосовно постраждалих внаслідок російської агресії, зокрема, українських біженців. Нові образи збагачують українське сакральне мистецтво, стаючи важливим мистецьким документом часу.

Список використаних джерел

1. Бондар Л., Цимбаліста М. *Contemporary Sacred Art / Сучасне сакральне мистецтво*. Львів: Creative Publishing. 2024. 240 с.
2. Горбань С. І. Вплив російсько-української війни на творчість Іконописної школи імені преподобного Порфирія Кавсокаливита. *The functioning of culture and art during the war : Scientific monograph*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2024. Р. 63-88. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-418-4-4>.
3. Ікона "Втіха народу українського" : фото. 2025. URL: <http://kosma-damian.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/12.jpg> (дата звернення: 01.07.2025).
4. Українські митці створили незвичну ікону для Центру української культури в Таллінні. 2023. URL: https://risu.ua/ukrayinski-mitci-stvorili-nezvichnu-ikonu-dlya-centru-ukrayinskoyi-kulturi-v-tallinni_n142400 (дата звернення: 01.07.2025).
5. Chekal Oleksiy. *Ukrainian Icon "Our Lady Protectress of Refugees"*. 2023. URL: https://www.instagram.com/p/CxKgfcIovVA/?utm_source=ig_web_copy_link&igsh=MzRlODBiNWFlZA== (дата звернення: 01.07.2025).
6. INVICTA. Нескорена. Історії українських художниць та їхні картини, створені в перші 111 днів війни з росією з 24.02.22 по 14.06.22. Київ: Salutis, 2022. 144 с.
7. Sergiogor. Сьогодні російсько українська війна безпосередньо впливає на формування нових іконографій. 2024. URL: https://www.instagram.com/p/DDpbvx_oH1C/?igsh=MWVhZnFsOGYwczJxOA==. (дата звернення: 01.07.2025).